

Л. П. Войналович,

Житомирський державний університет імені Івана Франка, м. Житомир

ПЕРСПЕКТИВИ ВИКОРИСТАННЯ ДОСВІДУ ПІДГОТОВКИ ВЧИТЕЛІВ ДЛЯ ШКІЛ НАЦІОНАЛЬНИХ МЕНШИН В УКРАЇНІ У СУЧАСНІЙ СИСТЕМІ ОСВІТИ

У статті розглядаються шляхи використання досвіду підготовки національних вчителів, набутого в Україні в 20–30-х рр. ХХ ст., для кадрового забезпечення шкіл національних меншин на сучасному етапі. Наголошується, що звернення до досвіду підготовки національних педагогів ХХ ст. і адаптація його до сучасних умов має важливе значення для осмислення і пошуку шляхів ефективного розвитку сучасного полікультурного освітнього середовища. Сформульовано рекомендації стосовно використання вивченого досвіду у сучасній системі освіти.

Ключові слова: перспективи, школи національних меншин, рекомендації, сучасна система освіти, педагогічні кадри.

В статье рассматриваются пути использования опыта подготовки национальных учителей, приобретенного в Украине в 20–30-е гг. ХХ века, для кадрового обеспечения школ национальных меньшинств на современном этапе. Подчеркивается, что обращение в опыту подготовки национальных педагогов ХХ века и адаптация его к современным условиям имеет важное значение для осмысления и поиска путей эффективного развития современной поликультурной образовательной среды. Сформулированы рекомендации по использованию изученного опыта в современной системе образования.

Ключевые слова: перспективы, школы национальных меньшинств, рекомендации, современная система образования, педагогические кадры.

The article deals with the ways of experience usage of teachers' training for satisfying cultural-educational demands of national minorities nowadays, gained in Ukraine the 20–30-s of the 20-th century. It is stressed that the appealing to the experience of teachers' training of the 20-th century and its adaptation to contemporary conditions has vital importance for the comprehension and searching the ways of effective development of modern policultural educational environment. Recommendations for implementation of studied experience in the contemporary system of education are suggested.

Key words: perspectives, national minorities' schools, recommendations, contemporary system of education, pedagogical specialists.

На сучасному етапі розбудови суверенної, правової, демократичної держави та інтеграції України до європейського освітнього і наукового простору проблема державної та освітньої етнополітики набуває особливого значення. Урахування досвіду національно-культурного будівництва 20–30-х років ХХ ст. дасть змогу творчо реалізувати набуті позитивні досягнення, у тому числі і щодо питань задоволення освітніх потреб національних меншин, а також дозволить уникнути помилок на сучасному етапі відродження самобутності всіх національностей, що населяють Україну.

Значний внесок у розробку проблеми національно-культурного будівництва серед представників різних національних меншин та задоволення їхніх освітніх потреб в Україні в 20 – 30-х роках ХХ століття зробили такі дослідники як С. І. Очеретянюк, О. О. Войналович, Н. А. Сейко, О. О. Обидьонова, Н. І. Мельник, О. Я. Калакура, Н. В. Рудницька, Г. М. Кондратюк, Н. Л. Кротік та інші. Попри активне дослідження в цьому напрямі все ще недостатньо уваги приділяється саме розгляду питання щодо перспективи використання досвіду підготовки професійно-педагогічних кадрів з метою кадрового забезпечення шкіл національних меншин на сучасному етапі.

Метою статті є визначення перспективних шляхів використання історико-педагогічного досвіду, набутого в Україні в 20–30-х роках ХХ ст., у сучасній системі педагогічної освіти для забезпечення шкіл національних меншин педагогічними кадрами.

Як і в 20-і роки ХХ ст. (коли пропагувалася ідея вищої педагогічної освіти для задоволення освітніх потреб національних меншин), так і на сучасному етапі розбудови незалежної демократичної держави, вся професійно-педагогічна освіта, у тому числі і для представників національних меншин, є вищою. Наразі нормою для відкриття інституту вважається наявність не менше ніж 200 студентів та організація і функціонування 3 кафедр при відповідному навчальному закладі. З огляду на те, що в сучасних умовах простежується тенденція до міжнаціональної асиміляції в результаті якої втрачаються межі етнічної ідентичності і, як наслідок, групи компактного проживання різних національних меншин стають нечисельними, відкриття окремих моноетнічних вузів не уявляється доцільним. На даний час більш доцільним є відкриття окремих національних відділень чи груп при українських вищих навчальних закладах I-II та III-IV рівнів акредитації. Нині функціонує досить широка мережа національних відділень (груп) при професійно-педагогічних навчальних закладах I-II та III-IV рівнів акредитації (педколеджі, педінститути, педуніверситети), де здійснюється підготовка національних педагогів для болгарської, грецької, єврейської, кримськотатарської, молдовської, німецької, польської, російської, румунської, словацької, угорської меншин [3]. Поряд з цим, як засвідчив Всеукраїнській перепис населення 2001 р., на Україні проживають такі представники національних меншин як: білоруси, вірмени, татари, цигани, чехи, азербайджанці, грузини, гагаузи та ін. [4], які факультативно у недільних школах, культурно-освітніх товариствах та інших культурно-освітніх закладах і організаціях вивчають мову, історію, культуру та традиції історичної батьківщини. У зв'язку з цим також постає питання кадрового забезпечення вищезазначених закладів для цих малочисельних представників національних меншин. Через відсутність компактного

проживання цих національностей організація окремих національних відділень при професійно-педагогічних навчальних закладах для них також не виправдана.

Однак, звертаючись до досвіду задоволення аналогічних проблем 20–30-х років ХХ ст., на нашу думку, цілком виправданим заходом з боку керівництва Міністерства освіти і науки України у справі підготовки таких національних педпрацівників можна було б вважати створення у відповідних регіонах національних спеціалізованих кафедр (наприклад кафедри вірменської/чеської/грузинської/білоруської/татарської та ін. мови та літератури, кафедр історичної батьківщини (кафедр історії Чехії, Грузії та ін.) при українських вищих професійно-педагогічних навчальних закладах чи інститутах післядипломної педагогічної освіти вчителів. Подібні кафедри (чи секції при них) могли б стати своєрідним освітнім осередком, кваліфіковані працівники яких надавали б необхідну методичну та практичну допомогу вчителям, що володіють відповідними національними мовами і викладають різні аспекти національно-культурологічного характеру.

Цікавим у цьому зв'язку є також досвід підготовки педкадрів для малочисельних національностей шляхом відрядження на навчання студентів у країні-носії мови та бронювання необхідної кількості місць у педвузах цих країн. Для ґрунтовнішого і якіснішого практичного оволодіння національною мовою керівництву національних професійно-педагогічних закладів доцільно було б запрошувати на викладання до своїх вузів кваліфіковані педкадри з країн, де той чи інший етнос є корінною нацією.

Ще одним важливим напрямом, вартим уваги у сфері професійної підготовки вчителів для шкіл національних меншин у сучасних умовах, є розробка навчально-методичного забезпечення діяльності національного вчителя. У зв'язку з цим слід зазначити, що випуск в Україні перших підручників для шкіл національних меншин, розроблених відповідно до вимог держстандартів для загальноосвітньої початкової та середньої школи датується 1995 (Рідна мова (підручник) кримськотатарською мовою), 1996 (Румунська мова (підручник) румунською мовою; Польська мова (підручник), Польська література (підручник) польською мовою) та 1997 рр. (Історія угорського народу. Ч. 1 (посібник 8 кл.) угорською мовою) [2]. Надалі Міністерством освіти і науки України здійснювалася робота по розробці навчальних програм і підручників (як основних, так і додаткових підручників та навчальних посібників) для 1-11-х та 12-х класів загальноосвітніх шкіл з навчанням на російській, румунській, молдовській, угорській, польській та кримськотатарській мовах. Попри це, є ряд національних меншин, які на даний момент все ще залишаються незабезпеченими (або лише частково забезпеченими) відповідними підручниками, посібниками та іншим методичним приладдям (таблицями, схемами, словниками тощо) мовами відповідних національних меншин, такими, наприклад, як: болгарська, грецька, гагаузька, єврейська, німецька, словацька, ромська, вірменська, чеська та ін. Тому, на нашу думку, варто звернутися до досвіду вирішення цього питання, набутого керівництвом УСРР та національними педагогічними навчальними закладами 20–30-х років, коли, як додатковий захід, для потреб професійної підготовки до шкільного викладання виписувалися автентичні посібники й література з країн-носіїв мови.

Враховуючи цінний досвід підготовки, перепідготовки і підвищення кваліфікації національних педкадрів 20–30-х років ХХ ст., варто ґрунтовніше розглянути можливість організації національних консультаційних центрів при професійно-педагогічних навчальних закладах для консультації й науково-методичного супроводу роботи педагогічних кадрів у школах національних меншин. Як відомо, у сучасних умовах функцію підвищення кваліфікації вчителів для шкіл національних меншин виконують лише обласні інститути післядипломної педагогічної освіти (інститути удосконалення вчителів) [3]. На нашу думку, не менш актуальним сьогодні є питання підключення до виконання цієї функції відповідного національного відділення вищого навчального закладу, як це широко використовувалося у 20–30-х роках, коли до підготовки, перепідготовки та підвищення кваліфікації національних педкадрів залучався професорсько-викладацький склад цього закладу. Взаємодія інститутів післядипломної педагогічної освіти і національних відділень педагогічних ВНЗ дала б можливість підвищувати рівень кваліфікації вчителів, що працюють у школах (класах) національних меншин шляхом: 1) різноманітної поточної методичної допомоги; 2) методичних порад щодо самоосвітньої роботи серед учителів національних меншин; 3) організації методсемініарів, проведення семінарів-практикумів з проблеми викладання відповідної національної мови і літератури, надання педагогічних консультацій, проведення конференцій; 4) інформування та інструктування у письмовій формі вчительських гуртків, методоб'єднань на периферії (у районах); 5) надання можливості працюючим учителям слухати окремі університетські навчальні курси, які вони читають у школах (класах) національних меншин; 6) видання періодичної літератури методичного характеру, яку можна використати для перепідготовки національних учителів тощо. Розвиваючи цю проблему ширше, вартим уваги був би також розгляд питання про удосконалення підготовки і підвищення кваліфікації національних педкадрів України за кордоном, у відповідних центрах, інститутах, що діють на базі тих чи інших вищих навчальних закладів не тільки для вчителів з числа представників грецької, польської, молдовської національної меншини, як це наразі має місце [1, с. 230–235], а також й інших національностей.

Суттєве значення для осмислення і пошуку шляхів ефективного вирішення проблеми підготовки і підвищення кваліфікації вчителів для шкіл національних меншин має також досвід організації і проведення короткотермінових курсів з підготовки національних педкадрів. З огляду на те, що в сучасних умовах за час навчання у вищих навчальних закладах майбутні вчителі шкіл національних меншин отримують ґрунтовну фахову підготовку, вартим уваги є зосередження короткотермінових курсів по підвищенню кваліфікації національних учителів на поглибленні знань педагогів з історії і культури тієї чи іншої національності з метою здійснення національно орієнтованого виховання учнів, підвищенні методичного рівня викладання національної мови.

На зразок короткотермінових педкурсів доцільно було б проводити щорічні літні школи тривалістю від декількох тижнів до місяця з запрошенням викладачів з країн-носіїв мови. У змісті роботи літніх шкіл можна було б передбачити цикл предметів соціокультурологічного, соціолінгвістичного, методичного характеру, вла-

штоувати перегляд відеофільмів та аудіопродукції, спрямованих на популяризацію культури, історії, мови, звичаїв і традицій тих чи інших національних меншин України, проводити семінари, спрямовані на обмін досвідом у проведенні уроків, виховної позакласної роботи тощо між вчителями різних регіонів та областей.

Аналізуючи зміст підготовки національних учителів на сучасному етапі, ми вважаємо, що професійна підготовка майбутніх національних учителів все ще залишається недостатньо національно зорієнтованою. Попри наявність у навчальних планах ряду дисциплін національного характеру (історія національної мови, лінгво-/країнознавство, література країн, мова яких вивчається), на наш погляд, у зміст підготовки національних педкадрів варто внести доповнення, пов'язані з ґрунтовнішим опануванням і вдосконаленням володіння культурологічним аспектом цієї підготовки. Актуальним на сьогодні є також питання вивчення студентами ряду спеціальних дисциплін національно-культурологічного характеру, а саме: національної культури, побуту, традицій, фольклору, історії, географії історичної батьківщини тощо.

Важливим компонентом практичної професійно-педагогічної підготовки вчителів до роботи в національних школах є також педагогічна практика. Враховуючи досвід організації і проведення педпрактики 20–30-х років ХХ ст., з метою наближення теоретичного навчання до практичної підготовки майбутніх учителів національних шкіл, ознайомлення зі специфікою роботи цих закладів, а також сприяння їх професійному становленню, студентам національних професійно-педагогічних навчальних закладів педпрактику варто було б проходити у школах (класах) для національних меншин. Причому, з нашого погляду, проходження педпрактики студентами потрібно розпочинати не з другого (як це робиться зараз), а з першого року навчання, щоб педпрактика пронизувала увесь процес навчання у вищій педагогічній школі – від першого до останнього курсу.

Ми вважаємо, що для збагачення змісту практичної підготовки педагогічних кадрів шкіл національних меншин у наш час вартою уваги є ідея організації та проведення етнологічних і фольклорних експедицій у місця компактного проживання відповідних національних меншин з метою глибшого вивчення та збереження і передачі нащадкам культурної спадщини відповідної національності. Крім цього доцільно також застосовувати екскурсійну методику вивчення економіки, історії, географії, етнографії, суспільного життя регіону шляхом проведення екскурсій, в різні державні та громадські установи для ознайомлення з їх завданням і діяльністю тощо, яка у 20-х роках широко використовувалася національними закладами професійно-педагогічної освіти.

З метою підготовки не тільки кваліфікованого педагога, а й громадського працівника, який міг би здійснювати просвітницьку роботу, до змісту практичної підготовки варто включити суспільно-корисну практику, яка б передбачала: роботу в національних громадських організаціях, культурно-освітніх центрах, гуртках, залучення студентів до випуску педагогічної і популярної літератури мовами національних меншин, організацію та проведення культурно-масової роботи шляхом пропагування національної культури, традицій, історії, різноманітних суспільно-корисних заходів серед представників різних національностей тощо.

Отже, нами сформульовано **рекомендації** стосовно використання вивченого досвіду у сучасній системі педагогічної освіти з метою кадрового забезпечення шкіл національних меншин на сучасному етапі.

1. На рівні Міністерства освіти і науки України: створення у відповідних регіонах спеціалізованих національних кафедр при українських вищих професійно-педагогічних навчальних закладах чи інститутах післядипломної педагогічної освіти вчителів; відрядження на навчання за державний кошт студентів з числа національних меншин у країни-носії мови та бронювання необхідної кількості місць у педвузах цих країн; удосконалення підготовки і підвищення кваліфікації національних педкадрів України за кордоном, у відповідних центрах, інститутах, що діють на базі тих чи інших вищих навчальних закладів; організація національних консультаційних центрів при професійно-педагогічних навчальних закладах; розробка навчально-методичного забезпечення діяльності національного вчителя; планування й організація короткотермінових курсів з підготовки національних педкадрів.

2. На рівні вищих навчальних закладів, які здійснюють підготовку вчителів для шкіл національних меншин: передплата автентичного навчально-методичного забезпечення з країн-носіїв мови; запрошення до викладання у педагогічних ВНЗ України кваліфікованих педагогічних кадрів з країн, де той чи інший етнос є корінною нацією для ґрунтовнішого і якіснішого практичного оволодіння національною мовою; внесення доповнень у зміст підготовки педагогічних кадрів для шкіл національних меншин, пов'язаних з глибшим опануванням і вдосконаленням володіння культурологічним аспектом цієї підготовки; сприяння проходженню студентами педагогічної практики у школах (класах) національних меншин; надання можливості ВНЗ доповнювати зміст практичної професійно-педагогічної підготовки майбутніх вчителів національних шкіл деякими її видами.

3. На рівні міських та обласних управлінь освіти: створення досвідно-показових шкіл, що функціонували б при ВНЗ, які здійснюють підготовку вчителів для шкіл національних меншин, організація семінарів для обміну досвідом серед національного вчительства з різних регіонів України.

Література:

1. Войналович Л. П. Підготовка вчителів для шкіл національних меншин в Україні (20-30-ті рр. ХХ століття): дис. ... кандидата пед. наук : 13.00.04 / Войналович Людмила Петрівна. – Житомир, 2011. – 274 с.
2. Перелік навчальних програм, підручників та навчально-методичних посібників, рекомендованих МОН України для використання у загальноосвітніх навчальних закладах з навчання мовами національних меншин у 2008/09 н. р. // Інформаційний збірник Міністерства освіти і науки України. – 2008. – № 28-29-30. – С. 88-96; 2008. – № 31-32-33. – С. 7-43.
3. Перша періодична доповідь України про виконання Європейської хартії регіональних мов або мов меншин (2006 р.) [Електронний ресурс]. – Режим доступу : // <http://www.google.com.ua/search?hl=uk&q>
4. Про кількість та склад населення України за підсумками Всеукраїнського перепису населення 2001 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : // <http://www.ukrcensus.gov.ua/results/general/nationality/>